

Første forekomst af Sibirisk Tundrahjelle *Pluvialis dominica fulva* i Danmark, med bemærkninger om feltkendetegn

PER SCHIERMACHER HANSEN

(With an English summary: First record of Lesser Golden Plover *Pluvialis dominica fulva* in Denmark)

I perioden 10.-17. august 1982 rastede en Sibirisk Tundrahjelle ved Ulvshale Nordstrand på Møn. Fuglen blev set og hørt adskillige gange under fine iagttagelsesbetingelser. En række fotos af fuglen dokumenterer forekomsten.

Beskrivelse

Størrelse, proportioner, flugt og adfærd

Langt det mest af tiden sås fuglen alene, og derfor var det svært at få et helt nøjagtigt indtryk af størrelsen. Dog virkede den selv under disse forhold mindre end Hedehjellen *Pluvialis apricaria*. Et kort øjeblik sås den sammen med 2 Rødben *Tringa totanus*, og her synede kropstørrelserne nogenlunde ens. I et andet tilfælde sås den ved siden af Stor Præstekrave *Charadrius hiaticula* og Alm. Ryle *Calidris alpina*. I dette tilfælde bedømte jeg dens størrelse til at ligge mellem Pomeransfugl *Eudromias morinellus* og Hedehjelle, men i øvrigt kom den nemt til at syne større p.g.a. dens forholdsvis lange ben (Fig. 1 og 2). Disse var også med til at give den et mindre kompakt flugtbillede end Hedehjellen, idet fødderne ragede en del ud bag halen, og sammen med de forholdsvis lange vinger og især den smalle arm var der noget næsten klire-agtigt over flugtsilhuetten (Fig. 3 og 4). Flugten i sig selv var dog typisk hjelle-agtig med hurtige, forholdsvis rolige vingetag. Næbbet virkede længere end Hedehjellens. Længden fra spidsen til basis af over-

næbbet (ved fjerkanter) svarede til afstanden fra basis til øjets bagkant (Fig. 1), mod kun til $\frac{2}{3}$ inde over øjet hos Hedehjellen (Pym 1982; skind på Zoologisk Museum, København). Vingelængden rækker på de fleste fotos i litteraturen tydeligt ud over halespidsen (mest hos *P.d.dominica*). Hos Ulvshale-fuglen var der højst tale om en vingeforlængelse på et par mm (Fig. 1), hvilket taler for, at det var en *P.d.fulva* med slidte, ydre håndsvingsfjer.

Den var meget lig Strandhjelle *Pluvialis squatarola* i fourageringsadfærd. Det foregik med rolige bevægelser enten i opskyllet eller på lavt vand eller mudderflader; den stod længe stille på samme sted.

Den holdt en flugtdistance på normalt 15-20 m, men foretrak om muligt at gå roligt væk frem for at flyve, hvis jeg blev for nærgående. Flugtstemmen brugtes kun ivrigt den første dag.

Dragt

Oversiden: Som helhed lig Hedehjellen i sommerdragt. D.v.s. sortbrune fjer med brede, varmt gule kanter eller kantpletter. Isse, nakke og baghals tydeligere længepletlet. Tertialeerne forholdsvis mørke, mere brunlige.

Hovedet: Panden var overvejende hvid og udgjorde en del af den meget markante, brede, hvide øjnbrynstribe. Issens mørke farve gik dog forrest i panden halvvejs ned i en meget tynd spids. Øjnbrynstriben var noget af det mest hvide på fuglen og betyde-

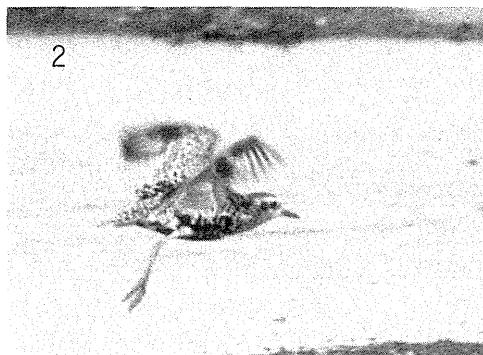
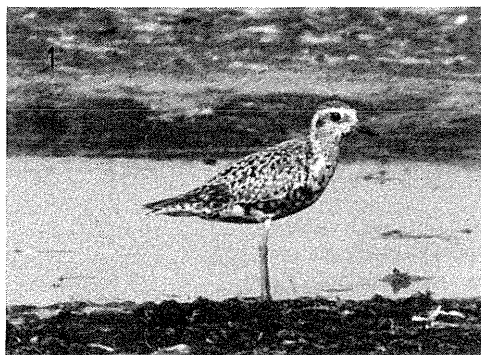

Fig. 1-4. Sibirisk Tundrahjelle *Pluvialis dominica fulva*, adult i fældning, Ulvshale, Møn 12. august 1982. – Bemærk især: 1: Bred hvid øjenbrynsstribe, langt næb og ben. 2: Lange ben, mørk undervinge, hvid sidelinie. 3: Nyfældede mørke indre håndsvingfjer i kontrast til ydre afblegede ældre fjer. 4: Forholdsvis lange, smalle vinger, lange ben, der rækker ud over halen, nyfældede mørke indre håndsvingsfjer i kontrast til ydre afblegede ældre fjer.

Note 1: *Conspicuous white supercilium, long bill and legs.* 2: *Long legs, dusky under wing-coverts and axillaries, white line between flanks and axillaries.* 3: *New dark inner primaries contrasting with bleached outer primaries.* 4: *Long slender wings, long legs, new dark inner primaries contrasting with bleached outer primaries.*

ligt mere fremtrædende end hos Hedehjellen. Den var bredest foran øjet, nær panden. Over øjet blev den smallere, men bag øjet blev den igen lidt bredere og fik bagtil en mere gulbrun tone. Den fortsatte som en smal krave i en bue ned mod den lysere brystside, som stadig havde rester af sommerdragtens kraftige brystsideplet i form af renhvide fjer mellem mere grålige vinterfjer.

Både foran og bag det store, sorte øje sås en mørkere, gråbrun, noget diffus skygning i nogen kontrast til den hvide øjenbrynstribe. Længere bagtil dannedes en mere markant oval plet (Fig. 1).

Undersiden: Struben lys grålig med fine, sorte småpletter. Hovedsider, forhals og forbryst gulbrunt med mørke, noget udflydende, men dog ganske tydelige længdepletter. Enkelte sorte sommerfjer på nedre bryst. Bugen (fra vingekno til ben) var en blanding af ca 50% sorte sommerfjer og gråhvide vinterfjer. Bag benene var der et overtal af lyse fjer. Underhaledekfjerene var hvide med enkelte sorte kanter, pletter eller bånd.

På grænsen mellem de mørke armhulefjer og bugfjerene sås en uregelmæssig række af hvidlige fjer, der nærmest dannede en sidelinie. Denne var oftest dækket af vingen, når fuglen stod eller fouragerede, men synlig i flugten, eller når fuglen løftede vingerne (Fig. 2).

Vingerne: Dækfjerene sortbrune med brede varmt gule kanter og kantpletter. Svingfjerene gråbrune. I flugten sås et svagt, lyst vingebånd ude i hånden, dannet af lyse skaftstriber på de ydre håndsvingfjer og hvide kanter på de store hånddækfjer (Fig. 3). På Fig. 3 ses også en smal hvidlig kant på spidsen af de store armdækfjer, men denne bemærkedes ikke i felten.

På Fig. 3 og 4 ses det, at de indre håndsvingfjer er nyfældede og mørke og danner en skarp grænse til de lysere, afblegede og slidte yderste 6 håndsvingfjer. Kontrasten mellem de gamle og nye fjer bemærkedes ikke på noget tidspunkt i felten, men blev først opdaget på de to flugtfotos. Ganske vist syntes hånden forholdsvis lys i flugten, men afgrænsningen mellem gamle og nye fjer blev formodentlig sløret noget af vingebåndet og vingens bevægelse.

Hele undervingen incl. armhulefjerene virkede meget ensartet gråbrun. I flugten var der ingen kontrast mellem bug, under- og overvinge, bortset fra at den hvidlige sidelinie delte bug og undervinge. Hele fuglen virkede påfaldende mørk i flugten i modsætning til Hedehjellen, hvis hvidlige undervinger næsten altid ses i god kontrast til den øvrige dragt.

Halen: Helhedsfarve som øvrige overside. Mørke og lyse tværbånd.

Næb og ben: Længde og proportioner er omtalt ovenfor. Næbbet sort, lige med tyk basis og svagt tyk-kere spids. Benene mørkegrå med hvide lårfjer.

Stemme

Hørtes kun i flugten, oftest under opflyvning, men under en længere flyvetur hørtes den også kalde på 2-300 m afstand.

Flugstemmen er absolut karakteristisk og minder en hel del om Sortklirens *Tringa erythropus*, især på afstand. I modsætning til Hedehjellens flugstemme er den tydeligt 2-delt og har en brat, afsnuppet afslutning. På tæt hold indeholdt den en svag r-lyd, og jeg opfattede den som »gry-i(i)« eller »gru-i(i)«, helt ulig Hedehjellens vemodige, udtrukne enkelt-y-lyd. På lang afstand opfattede jeg den mere som »tju-it« (altså meget lig Sortklire), igen tydeligt 2-delt og med brat afslutning, men her uden r-lyd. Lydene kom enkelt-vis, ikke i serier.

Artsbestemmelsen hviler på flg.:

Karakteristisk flugstemme. Mørk undervinge incl. armhulefjer. Bred, hvid øjenbrynstribe (meget smallere hos Hedehjelle i alle dragter). Forholdsvis langt næb. Forholdsvis lange ben, der i flugten ses bag halen (dette er ikke tilfældet hos Hedehjelle). De lyse pletter og kanter på oversidens dækfjer er grove og brede (det tilsvarende pletmønster hos Hedehjelle i sommerdragt er betydeligt finere). Lille størrelse (dette gælder især racen *fulva*; *dominica*-racen er kun lidt mindre end Hedehjelle).

Racebestemmelsen hviler på flg.:

1) De indre håndsvingsfjer er nyfældet. Kun adulte fugle af racen *fulva* fælder disse under efterårstrækket, mens adulte fugle af racen *dominica* først fælder i vinterkvarteret (Glutz von Blotzheim et al. 1975).

2) Hvid sidelinie: Denne var til stede, selv om den tit var dækket af vingen. I Zoologisk Museums skindsamling havde alle *fulva*-skind i sommerdragt eller fældedragt (ca 20 stk.) mere eller mindre tydelig sidelinie. Af *dominica*-skind i tilsvarende dragter (ca 15 stk.) havde ingen i fuld sommerdragt sidelinie.

Hvidstribede fjer forekom kun hos enkelte fugle i fældedragt, og disse fjer sad spredt og dannede ingen tydelig linie. Hos *fulva* er sidelinien permanent.

3) Gulbrun bundfarve på hoved- og halssider med udflydende, mørke længdepletter. Dette stemmer med *fulva* i fælde- og vinterdragt. Hos *dominica* i tilsvarende dragter er farven mere grå og med finere pletter.

4) Vingelængden svarer til en noget slidt *fulva*. Hos *dominica* går vingerne normalt selv i slidt dragt tydeligt ud over halespidsen.

5) Næblængden svarer mest til *fulva* (beregnet ud fra Fig. 1 og sammenlignet med fotos i Pym (1982)). Skindene i Zoologisk Museum viser en hel del variation inden for begge racer, men taget som helhed har *fulva* det længste næb i forhold til afstanden fra næbbasis til øjet. Man skal dog næppe lægge større vægt på denne karakter som feltkendetegn.

6) Farven på bug og underhaledekfjer (fra benene og bagud): Ulvshale-fuglen havde her er overtal af hvide fjer med sorte bånd eller kanter. Dette svarer nøje til *fulva*, der selv i ren sommerdragt har en del hvide fjer med sorte bånd helt frem til benene. Hos *dominica* i sommerdragt viser skindene i Zoologisk Museum også enkelte, spredte fjer med smalle, hvide kanter, men først fra et stykke bag benene og bagud. Denne forskel udjævnes efterhånden i fældedragten af et stigende antal lyse vinterfjer hos begge racer og kan som feltkendetegn således kun bruges i en kort periode, og kun hvis man samtidig er opmærksom på fuglens øvrige fældningsstadium. Kropfjersfældningen starter ved hovedet, halsen, struben og forbrystet.

7) Størrelsen: Ulvshale-fuglen var klart lille, selv om det ikke sprang i øjnene, når fuglen var alene, men set sammen med andre vadere var det tydeligt. I Zoologisk Museums skindsamling er der som helhed en klar og øjnefaldende størrelsesforskel de to racer imellem, og groft betragtet kan man nok sige, at størrelsesforholdet mellem *fulva* og *dominica* er nogenlunde som mellem *dominica* og Hedehjelle.

Udbredelse

Tundrahjellens nominatform er udbredt fra vestkysten af Alaska gennem det nordlige Canada mod øst til Baffin Island. Den overvintrer i Sydamerika fra det sydlige Bolivia og Brasilien til det centrale Argentina (Godfrey 1966, Cramp & Simmons 1983).

Formen *fulva* yngler på den sibiriske tundra fra Yamal halvøen mod øst og overlapper *dominica* i det vestlige Alaska. Vinterkvarteret strækker sig over et meget stort område fra øerne i det vestlige Stillehav over Australien, Indonesien, hele Sydøstasien og til Pakistan. Forekommer også regelmæssigt i Oman og Aden samt i Østafrika (Cramp & Simmons 1983).

Forekomst i Norden

Både arten som sådan og racen *fulva* er set adskillige gange i vore nabolande. Fra Sverige foreligger der til og med 1982 5 iagttagelser, af hvilke 2 er henregnet til *fulva* (Pettersson 1983). Fra Norge er der også flere *fulva*-fund, og fra Finland er der til og med 1982 6 fund, hvoraf 5 er *fulva* (Karno Mikkola i brev).

En lignende racefordeling ses i det øvrige Nord- og Mellemeuropa. Af *dominica*-fund er der således kun 1 (fra Helgoland 1847). Derimod er der af *fulva*-forekomster 1 fra Polen, 3 fra Helgoland og 15 fra Holland (Glutz von Blotzheim et al. 1975).

Engelske og irske forekomster afviger fra de øvrige europæiske, dels ved deres talrigdom, dels ved at det næsten udelukkende er *dominica*-forekomster i lighed med mange andre amerikanske vadefugleforekomster på de Britiske Øer. I perioden 1958-81 har der således været 52 engelske og 17 irske fund af Tundra-højle. Af disse er kun 3 med sikkerhed bestemt til formen *fulva* (Pym 1982, Rogers 1981 og 1982).

Art eller race?

Nyere undersøgelser (Connors 1983) har vist, at de to former ikke, som tidligere antaget, hybridiserer i overlappningszonen i det vestlige Alaska. Det er derfor nok rimeligt at betragte *dominica* og *fulva* som to selvstændige arter.

Ornitologisk afdeling på Zoologisk Museum i København takkes for velvillig assistance ved skindstuderierne.

Summary

First record of Lesser Golden Plover *Pluvialis dominica fulva* in Denmark

An adult Lesser Golden Plover was heard and watched closely for several days during 10-17 August 1982 at Ulvshale on the north coast of Moen. It was never seen with other Golden Plovers but sometimes in company with Ringed Plovers, Dunlins or Redshanks. The most important field characters are summarised.

Litteratur

- Connors, P. 1983: Taxonomy, distribution, and evolution of Golden Plovers *Pluvialis dominica* and *Pluvialis fulva*. - Auk 100: 607-620.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons 1983: The birds of the Western Palearctic. Vol. III. - Oxford Univ. Pr.
- Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel 1975: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 6. - Akad. Verlagsges., Wiesbaden.
- Godfrey, W.E. 1966: The Birds of Canada. - Ottawa.
- Pettersson, J. 1983: Sällsynta fåglar i Sverige 1982 - rapport från SOF:s raritetskommitté. - Vår Fågelv. 42: 395-406.
- Pym, A. 1982: Identification of Lesser Golden Plover and status in Britain and Ireland. - Brit. Birds 75: 112-124.
- Rogers, M. 1981: Report on rare birds in Great Britain in 1980. - Brit. Birds 74: 453-494.
- Rogers, M. 1982: Report on rare birds in Great Britain in 1981. - Brit. Birds 75: 482-532.

Modtaget 3. januar 1985

Per Schiermacher Hansen
Klintholm Havnevej 54
4791 Borre